תורת העולה — פירוש לברוך שאמר

אמר המחבר אחרי אשר עזרני השם יתעלה להשלים ענין הקרבנות והדברים הנמשכים ראיתי להסמיך להם ענין תקון חכמינו ז"ל שהורו לנו כל מה שנתבאר בכל דברי הספר. וזה, כי תקנו לאמר פרשת התמיד ומשנת איזהו מקומן קודם ב"ש והיה העולם להורות באצבע לעל אדם כי אי אפשר להאמין בענין בריאת העולם בלא קדימת ענין קרבנות שמורים עבודה זרה כמו שנתבאר בדברי הספר. והנה ראיתי לפרש ברכת ברוך שאמר על מה כוונו חכמים ז"ל בתקון השבח הגדול הזה, באופן אשר תקנוהו, ובהכפל הברכות אשר בתוכו, וראיתי להשלים בו דברי הספר הזה כדי להודות ולהלל להשם בכל מיני שבח המוזכרים בברכה הנזכרת בשירי דוד הנמשכים אחר ברכת ברוך שאמר, ולהורות כי סוף שבח מה שבכח האדם לשבח, הוא תחילת שבחו של הקדוש ברוך הוא, ומי ימלל גבורות השם ישמיע כל תהלתו על כן לו דומיה תהלה.

אמרו ברוך שאמר והיה העולם וכו', הנה אחר שספרו ענין קרבנות המורים על בריאת העולם ושנתיסדרה אמונה זו בלב האדם, מתחילין מיד ברוך שאמר והיה העולם, והוא מאמר סתום לא נזכר שם המשובח, וכן בכל השבחים הנזכרות בו, עד "ברוך אתה השם וכולי", להורות לנו כי אי אפשר להשיג אמיתת מציאת השם יתעלה רק מצד פעולותיו ומעשיו הנפלאים אשר נגלו על ידי יציאת מצרים, ולזה אמר פרעה מי השם אשר אשמע בקולו, ומשה אמר בתחלת שליחותו מה שמו מה אומר אליהם, גם האבות לא נודע להם שנאמר ושמי השם לא נודעתי להם, על כן מסדרי התפלות קבעו בראש השבחות ענין השגת האל יתעלה כדי שידע האדם למי משבח, ויכוין אליו וישים אליו לבו. והתחילו בבריאת עולם לומר שיכוין לברך מי שאמר והיה העולם, אף כי אז עדיין לא נגלה שמו בעולם להזכירו בשם העצם, כי לא נודע עד יציאת מצרים (אשר עליו אמר אחר כן "ברוך הוא ברוך שמו" כמו שיתבאר). אמנם, בתחלה אמר סתם "ברוך שאמר והיה העולם", ואליו נאמר ברוך עם כל השבחים הנמשכים אחריו, וכמו שבתחלת התורה אמר "בראשית ברא אלקים" כי אין לדעת שום אלקות רק מצד ברואיו – כן אמר כאן סתם "ברוך שאמר והיה העולם", ואמרו ז"ל בתחלה עלה במחשבה לברוא העולם במדת הדין ראה שאין העולם מתקיים שתף עמו מדת הרחמים, וכדרך כל פועל שבתחלה מצייר במחשבתו בפעולה שרוצה לעשות ואחר כך עושה אותה – כן סדר ענין הברכות בענין בריאת העולם, ואמר ברוך שאמר והיה העולם כמו בכל ענין מעשה בראשית ויאמר אלקים וגו', והוא מחשבה ורצונו של הקדוש ברוך הוא שהוא פעולתו מצורף לזה. כי כבר נתבאר בדברי המאמר שלא היה שנוי רצון בעת הבריאה חלילה רק כי ברצונו הקדום של הקדוש ברוך הוא היה לברוא העולם בעת שנברא, וזה הוא כדמות המחשבה שקודמת למעשה והוא ענין ברוך שאמר והיה העולם.

ובהיות שלא נחשוב שהיה בזה שינוי רצון אמר ברוך הוא, רוצה לומר ברוך הוא מכל מקום. שמזכיר שבח אחד מצד מעשיו שיש לחשוב בו שום שינוי בחק השם יתעלה, אמר אחריו שבח אחר מצד עצמו להורות על סלוק השנויים בחקו יתעלה וכמו שתראה בפירוש הנמשך.

ואמר אחר כך ברוך עושה בראשית – נראה כי ההיולי הראשון אשר ממנו נתהוה כל דבר נקרא בראשית וזהו בראשית ברא אלקים כי השם יתעלה ברא ההיולי הראשון אשר ממנו נתהוה כל הוה. ולהיות כי הנקודה ראשית כל נמצא כי מן הנקודה יתהוה הקו, ומן הקו השטח, ומן השטח הגשם, נראה כי ההיולי הראשון הוא הנקודה שהיא ראשית כל הדברים. וזה הוא עושה מעשה בראשית. והוא כדמות החיר"ק שתחת שי"ן של בראשִׁית, ולכן מושכים בנגינת הנקודה ההיא.

ואמר ברוך אומר ועושה – הוא עשיית הבריאה בעשרה מאמרות שבהן נברא העולם מן היולי הראשון. ואמר ברוך גוזר ומקיים – הוא מה שנאמר במעשה בראשית "ויהי כן" בכל הדברים, כי אף לאחר הבריאה הוצרך הקדוש

ברוך הוא לתת לה 'כן', ההתמדה והקיום, ושלא יופסדו המינים בתחתונים והאישים בעליונים, כי גזר שיהיה כן כל ימות העולם, וזה הוא "גוזר ומקיים" כי גזר על כל אחד ונתן לו טבעו קיים לעולמים.

ואמר ברוך מרחם על הארץ – הוא ענין יקוו המים ותראה היבשה כי לא נשתנה הטבע בשום דבר רק בענין הארץ שטבע המים לכסותם (כמו שהוא ידוע בסדור היסודות זה על זה, ארמ"ע אויר רוח מים עפר), אך ברצון השם יתעלה נקוו המים למקום אחד ונראתה היבשה, וזה הוא לסבת רחמנותו של הקדוש ברוך הוא על הארץ כי לתהו בראה לשבת יצרה.

ואמר ברוך מרחם על הבריות להגיד כי מבריית עולם ואילך היה הדבר בדרך הנזכר עד ימות המבול שחזרו המים לטבען לכסות את הארץ בסבת עונות הברואים וכמעט כלו כל הברואים לולא רחמי השם יתעלה על ברואיו אשר על ידי זה צוה בבנין התיבה ונאמר ויזכור אלקים את נח ואת כל אשר אתו בתבה.

ואמר ברוך משלם שכר טוב ליראיו, במה שנמשך הענין דור אחר דור עד זמן האבות ששלם להם שכר טוב וכמו שאמר לאברהם שכרך הרבה מאד, וגדל שמם ואת זרעם בארץ.

ואף כי לא נתן להם שכרם משלם כפי טוב מעשיהם – מכל מקום עדיין ישלם להם בעולם הזה לתחיית המתים או לעולם הבא. וזה הוא אמרו ברוך חי לעד וקיים לנצח - ועדיין ישלם להם מה שלא שלם להם. ובהיות כי ספר השתנות הנהגת השם לעולמו במה שבתחלה גזר שתראה היבשה ואחר כך הביא המבול וכן בענין האבות שאמרו אלקים פודה ומציל להורות שהשגחה הפרטית דבוקה בפרטים וזה מביא לידי שנוי בחקו יתעלה יותר ממה שאמר 'מרחם על הבריות' כי אז היתה ההשגחה מיניית, על כן אמר מיד ברוך חי לעד וקיים לנצח, כי לא נשתנה בענין הנהגתו כי לא מחשבותינו מחשבותיו.

ואמר ברוך פודה ומציל, הוא ענין יציאת מצרים שנמשך מענין "משלם שכר טוב ליראיו" ומ"חי לעד וקיים לנצח", כי שלם שכר טוב לזרע האבות שפדאם והצילם מן הגלות. ולמה שיש לחשוב גם כן בזה קצת חסרון שהרי אמר "ידוע תדע כי גר יהיה זרעך", ואחר כך אמר "וגם את הגוי..דן אנכי", ונאמר "וחזקתי את לב פרעה" ואחר כך הענישו כדי לסלק העול מן השם יתעלה ואמר ברוך שמו, כי אין חסרון בהקדוש ברוך הוא על ידי הנהגה זו, וברוך שמו הוא עצמותו (כמו שכתב הרב המורה חלק א' פרק נ"ד).

ובהיות כי על ידי יציאת מצרים נגלה שם הקדוש ברוך הוא בעולם, אמר מיד אחר זה ברוך אתה וכו' לומר זה דודי וזה רעי שאני מכוין אליו בשבחי, והוא מלך המנהיג כל העולם.

ואמר האל אב הרחמן – רוצה לומר כי אף שהוא מלך העולם אינו מתנהג עם בריאותיו כמלך במדינתו אשר ימרה פיו אחת דתו להמית, אלא רב חסד מטה כלפי חסד, ומתנהג עם בריותיו כאב הרחמן המתנהג עם בנו להעביר על חטאיו. וזה הוא מצד שהוא אל ואדם קרוץ מחומר אי אפשר לו להיות צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, על כן הוצרך הקדוש ברוך הוא להטות כלפי חסד כדי שיתקיים העולם, ולוא זה היה אובד לשעתו.

ומסיים ענין השבח וההלול הראוי לשבח הא-ל על פעולותיו עד סוף הברכה שחוזר לחתום מעין הברכות כדרך כל הברכות. ואמר יחיד חי העולמים כי הוא יחיד ונותן חיים לכל העולם, ואם יצוייר בטולו חלילה – היה כל העולם נפסד לשעתו, ובזה הוא מהולל ומשובח עדי עד, כי אי אפשר להיות זמן נמצא מבלעדיו. ולכן אם אין יכולין להללו ולשבחו כפי ערכו אנו מספרים כפי תהלתו עד סוף כל הדורות, וזהו אמרו ברוך מהולל בתשבחות – כולם. ברוך השם לעולם אמן ואמן. סליק.